

Sviranje gitare kao izvannastavna aktivnost

Huj, Mario

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:251:135400>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA GLAZBENU UMJETNOST
PREDDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ GLAZBENA
PEDAGOGIJA

MARIO HUJ

**SVIRANJE GITARE KAO IZVANNASTAVNA
GLAZBENA AKTIVNOST**

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Tihana Škojo

Osijek, 2020.

SAŽETAK

Gitara je jedan od najpopularnijih i najrasprostranjenijih instrumenata današnjeg doba koji se koristi u svim glazbenim žanrovima. S vremenom je svoje mjesto pronašla i u izvannastavnim aktivnostima. Gitara je iznimno popularna među mladima te je organizaciju izvannastavne aktivnosti u kojoj se uči svirati ovaj instrument moguće izvršiti na različite načine. Nastava može biti organizirana za jednog učenika ili grupu, a svaki od tih načina rada posjeduje određene posebnosti. U ovom je nastavnom radu naglašen značaj kvalitetne interakcije između učenika i učitelja u svrhu uspješnijeg ostvarivanja mnogih odgojno-obrazovnih ishoda.

Ključne riječi: gitara, sviranje, izvannastavne aktivnosti

SUMMARY

The guitar is one of the most popular and widespread instruments of today to be used in all musical genres. Over time, she found her place in extracurricular activities. Guitar is extremely popular among young people, and the organization of extracurricular activities in which you learn to play this instrument can be done in different ways. Classes can be organized for one student or a group of them, and each of these ways of working has certain specifics. In this teaching work, the importance of quality interaction between students and teachers is emphasized in order to achieve many educational outcomes as successfully as possible.

Keywords: guitar, playing, extracurricular activities, musical activities

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI.....	2
2.1. CILJ I ZADATCI IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI.....	3
2.2. ULOGA UČITELJA KAO KREATORA I VODITELJA IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI	5
2.3. UČENICI U IZVANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA	6
2.4. IZVANNASTAVNE GLAZBENE AKTIVNOSTI	7
3. GITARA U IZVANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA	9
3.1. TEHNIČKE SMJERNICE ZA SVIRANJE GITARE.....	11
3.2. ORGANIZACIJA SVIRANJA GITARE	15
4. ZAKLJUČAK.....	19
LITERATURA	20

1. UVOD

Instrument gitare ima bogatu povijest razvoja. S vremenom su gitare u tehničkom smislu postale naprednije te tako omogućile i nove glazbene izričaje, što je gitaru kao instrument učinilo iznimno popularnim. Popularnost ovog instrument, posebice među mladima, ne jenjava niti danas te je potreba za poučavanjem sviranja ovog instrumenta sveprisutna.

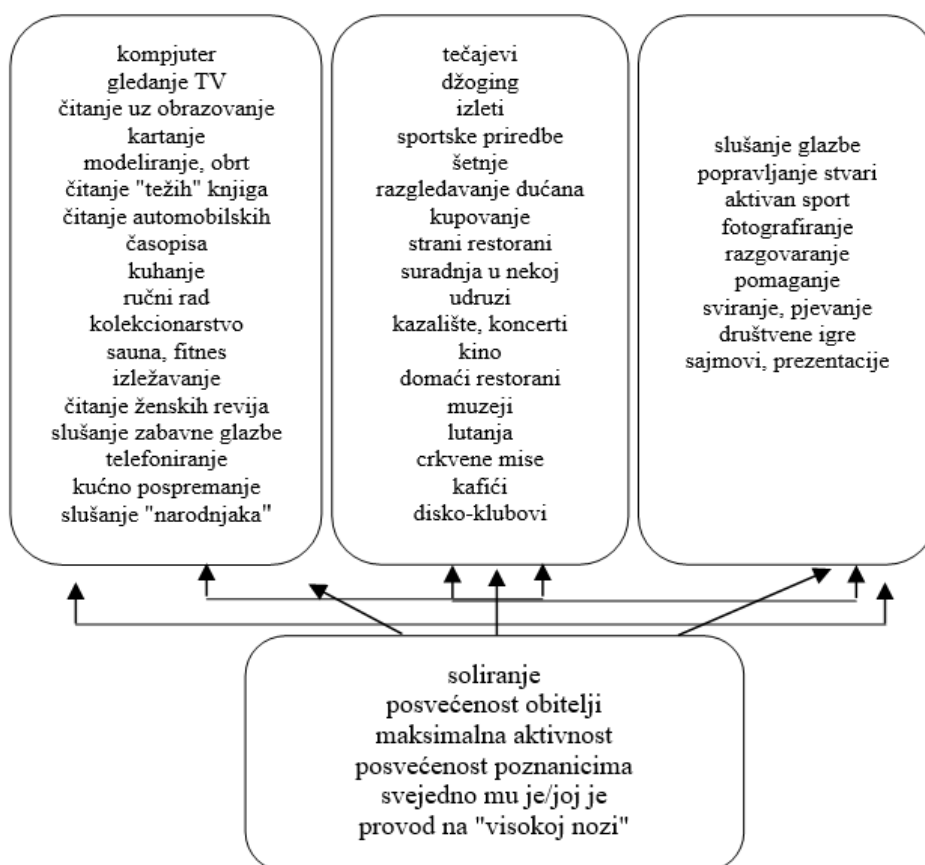
Zbog stalne potrebe za kvalitetnim oblikovanjem slobodnog vremena i razvojem dodatnih kompetencija kod mladih, oblikuju se sadržaji koji su poznati pod nazivom „izvannastavne aktivnosti“. Glazbene su izvannastavne aktivnosti zbog svoje zanimljivosti iznimno popularne kod učenika te svake godine raste ponuda tih aktivnosti u školskim kurikulumima. Kao novija se izvannastavna glazbena aktivnost u nekim školama pojavilo sviranje gitare.

Iako postoje različiti načini organiziranja poduke sviranja gitare, svi oni imaju iste, brojne ciljeve koje nastoje ostvariti. Učenik i učitelj suradničkim pristupom i kvalitetnim metodičkim postupcima doprinose ostvarenju tih ciljeva. Dolazi do razvoja glazbenih, ali i drugih kompetencija učenika.

Predmet je ovog rada sviranje gitare kao izvannastavna glazbena aktivnost, a cilj je analizirati svrhu, učinke i načine izvođenja takvih aktivnosti. Rad je podijeljen na četiri cjeline. Nakon uvoda, drugo se poglavlje bavi izvannastavnim aktivnostima. Treće se poglavlje bavi izvannastavnim glazbenim aktivnostima, s posebnim naglaskom na sviranju gitare, dok se u posljednjem dijelu, zaključku, tematski zaokružuje rad.

2. IZVANNASTAVNE AKTIVNOSTI

„Izvannastavne aktivnosti predstavljaju odgojno-planirane djelatnosti koje omogućavaju svestrano potvrđivanje učenikove ličnosti, a nastavniku daju mogućnost proširenoga obrazovnog utjecaja, pri čemu je uključivanje učenika u njih, uglavnom, regulirano zakonskim propisima“ (Mlinarević i Nemet, 2012:63). Izvannastavne su aktivnosti, kao aktivnosti slobodnog vremena, vrlo složen, ali iznimno važan čimbenik koji dopunjuje i podiže kvalitetu cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada. To su posebno kreirani odgojno-obrazovni sadržaji kojima se ostvaruje uspješan poticaj učenika na rad izvan redovite nastave. Obično su povezane s određenim nastavnim predmetom ili su interdisciplinarne naravi (Nastavni plan i program, 2006). Slobodno je vrijeme učenika moguće provoditi na različite načine, a izvannastavne su aktivnosti samo jedan od načina provođenja slobodnog vremena. Mogu se podijeliti na kućne, vanjske i kombinirane aktivnosti (slika 1).

Slika 1. Aktivnosti u slobodno vrijeme
(Rosić, 2005.)

S razvojem se društva, posebice tehnologije, pojavljuju i novi načini provođenja slobodnog vremena, odnosno slobodnih aktivnosti. Izbor je aktivnosti u slobodnom vremenu uvjetovan različitim čimbenicima koji se mogu podijeliti na subjektivne i objektivne. Subjektivni uključuju društveni status roditelja, osobno obrazovanje, sposobnosti i stečene navike, a objektivni kulturno naslijeđe uže i šire okoline, postojeću ponudu i dostupnost određenih sadržaja i slično (Vukić, 2013). Ti su čimbenici također važni kod izbora izvannastavnih aktivnosti. Izvannastavnim se aktivnostima nastavlja odgojno-obrazovno djelovanje škole, no u slobodno vrijeme učenika i uz poseban pristup radu. One mogu nalikovati, odnosno biti komplementarne i korespondentne, redovitoj nastavi, a neke se upravo programiraju, organiziraju i provode po uzoru na redovitu nastavu (Vidulin-Orbanić, 2008). U izvannastavnim aktivnostima ostvaruju se ciljevi i zadatci koje nije moguće ostvariti kroz redovite aktivnosti.

2.1. CILJ I ZADATCI IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI

Izvannastavne aktivnosti imaju više različitih ciljeva i zadataka. U općenitom su smislu ciljevi slobodnih aktivnosti:

- uvođenje učenika u društveni život i odlučivanje,
- razvijanje smisla za rad i organizaciju rada,
- buđenje afiniteta za neku aktivnost,
- angažiranje učenika u društveno-korisnom radu,
- uspješan razvoj određenih sposobnosti,
- pomoć u realizaciji općih ciljeva škole,
- omasovljenje potrošača kulturnih dobara (Mlinarević i Nemet, 2012:62).

Uz samo stjecanje znanja, izvannastavne su aktivnosti važne i za pružanje podrške darovitim učenicima, poticanje interesa, pobuđivanje znatiželje i dr. Također, svrha i cilj izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti je potaknuti iskustveno učenje i osobne aktivnosti, kao i doživljaj vlastite vrijednosti (Vukić, 2016). Potrebno je i ukazati na razliku između izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti. Izvannastavne se aktivnosti organiziraju, provode i planiraju od strane obrazovne institucije, dok izvanškolske aktivnosti organizira neka druga institucija, udruga, klub ili sl. Izvanškolske se aktivnosti mogu provoditi i u partnerstvu sa školom.

Izvannastavne aktivnosti obuhvaćaju:

- odgojno-obrazovno djelovanje škole u izvanškolsko vrijeme s učenicima, ali i drugima zainteresiranima (mladima i narodom) iz okoline (knjižnica, glazba, sport, tečajevi jezika, informatika, ekologija),
- odgojno-obrazovno djelovanje s učenicima u organizaciji drugih društvenih zajednica i organizacija (amaterstvo različitih vrsta), zajedničko (suradničko) organiziranje škole i drugih organizatora društvenog života mladih (i drugih iz okoline) u slobodno vrijeme (Vukić, 2016:37-38).

Ciljevi, uloga i zadaće izvanškolskih i izvannastavnih aktivnosti vrlo su slični. Kao zadatke je izvannastavnih aktivnosti u školi moguće izdvojiti:

- povezivanje, proširivanje i produbljivanje znanja, vještina i navika stečenih u nastavi i izvannastavnim aktivnostima,
- usvajanje novih znanja, vještina i navika,
- razvijanje interesa za društveno koristan, humanitaran i volonterski rad,
- identifikacija darovitih učenika i učenika koji pokazuju pojačani interes za pojedino područje,
- pobuđivanje znatiželje,
- osposobljavanje za aktivnosti u slobodnome vremenu koje će biti u funkciji razvoja odgoja i obrazovanja, prevencije svih vrsta ovisnosti, zaštite i unaprjeđivanja zdravlja,
- osposobljavanje za aktivno sudjelovanje u društvenome životu i njegovom civilnom i demokratskom razvoju,
- poticanje dječjeg stvaralaštva,
- osposobljavanje za komunikaciju, interakciju i kooperaciju s drugima,
- omogućavanje upoznavanja drugih i drugačijih,
- omogućavanje učenja fleksibilnosti i tolerancije. (Mlinarević i Nemet, 2012:62)

Izvannastavne aktivnosti podjednako zadovoljavaju obrazovne i odgojne potrebe učenika te ostvaruju ciljeve koji se ne uspijevaju ostvariti u redovnoj nastavi. Često pružaju i sadržaje koji prate suvremena zbivanja, trendove i spoznaje. U odgojnom smislu, aktivnosti su svojim sadržajem

bliske željama učenika i svakako doprinose razvoju učeničke osobnosti (Proleta i Svalina, 2011), a također potiču razvoj kreativnosti kod djece i mladih.

2.2. ULOGA UČITELJA KAO KREATORA I VODITELJA IZVANNASTAVNIH AKTIVNOSTI

Važnu ulogu u ostvarivanju ciljeva i zadaće izvannastavnih aktivnosti imaju i sami učitelji zato jer oni kreiraju i vode izvannastavne aktivnosti. Učitelj je osoba osposobljena za odgoj i obrazovanje učenika te je organizator odgojno-obrazovnog procesa. Prenošenjem svojeg znanja iz različitih područja, učitelj ostvaruje cilj i zadaću odgoja i obrazovanja (Mlinarević i Nemet, 2012). Stoga se od učitelja očekuje vrlo aktivna uloga te da bude pokretač i organizator izvannastavnih aktivnosti, kao i da demokratski vodi i savjetuje učenike, uspješno rješava probleme te da se jednako odnosi prema svim učenicima i brine o njihovim osjećajima. Kako bi se poticao cjeloviti razvoj, kreativnost, samopoštovanje, samodisciplina, a time i razvoj socijalne kompetencije i identiteta učenika, važno je stvoriti ugodno, poticajno i kreativno ozračje (Vukić, 2016).

„Po pitanju izvannastavnih aktivnosti učitelj će za svoje učenike:

- oblikovati problemske zadatke,
- pratiti učenikovu aktivnost i blagovremeno pružati potrebnu pomoć koja mora biti pružena na prirodan, logičan i nenametljiv način,
- organizirati sustav postupaka u cilju utvrđivanja i procjenjivanja učinka učeničke aktivnosti,
- osigurati poticajno odgojno – obrazovno ozračje za uspješan rad i drugo.“ (Mlinarević i Nemet, 2012:202)

Vidljivo je da se od učitelja očekuje velik doprinos izvršenju ciljeva i zadaća izvannastavnih aktivnosti. On istovremeno treba naći ravnotežu između odgojno-obrazovnih ciljeva izvannastavnih aktivnosti te potreba i želja samih učenika. Učenicima je potrebno omogućiti iskazivanje svojih potreba i želja pri pripremanju sadržaja izvannastavnih aktivnosti. Osim toga, treba ih poticati na dobar rad, omogućiti im aktivno i samostalno prikazivanje sadržaja i korištenje stečenim znanjima, odnosno voditi ih prema optimalnom individualnom razvoju. Učitelj, također,

treba nastojati i zadovoljiti višestruke interese učenika koji u mlađoj školskoj dobi u većine nisu još izdiferencirani i dosta su nestalni (Proleta i Svalina, 2011). Nastavna bi i izvannastavna praksa trebale biti zasebne, ali povezane cjeline. Posebno je važno povezati njihove pozitivne učinke. Npr., ono što se u nastavnim aktivnostima pokazalo dobrim i pozitivnim treba nastojati prenijeti i na izvannastavne aktivnosti. Nasuprot tome, ono što se pokazalo negativnim ne treba forsirati i primjenjivati kod izvannastavnih aktivnosti. Međutim, uspješnost u ostvarenju ciljeva i zadaća izvannastavnih aktivnosti nije isključivo na samim učiteljima i školi kao organizatoru tih aktivnosti. I sami učenici mogu i trebaju dati svoj doprinos u ostvarenju ciljeva. Kao i u nastavnim aktivnostima, i kod izvannastavnih pretpostavljena je uska suradnja između učitelja i učenika.

2.3. UČENICI U IZVANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA

Učenik također može i treba sudjelovati u planiranju i organizaciji aktivnosti, što doprinosi oblikovanju programa. To je omogućeno time što je program izvannastavnih aktivnosti često samo okvirno određen. Rad u izvannastavnim aktivnostima treba biti slobodan, spontan, dinamičan te nesputan strogim programima (Vidulin-Orbanić, 2008). Učenici u izvannastavnim aktivnostima trebaju biti uključeni po principu dragovoljnosti. Upravo je i to pretpostavka putem koje se može doprijeti do učenika. „Izvannastavne aktivnosti zahvaljujući svojoj elastičnoj strukturi i principu dragovoljnog uključivanja prostor su u kojem se najlakše može doprijeti do učenika“ (Škojo, 2016:170). U nastavnim aktivnostima ocjenjivanje za mnoge učenike predstavlja stres, što pak nije slučaj kod izvannastavnih aktivnosti. Izvannastavne su aktivnosti prostor bez ocjena i prostor koji nije obavezan. Dakle, ulazi u onaj dio slobode svakog učenika koji učenik dragovoljno odabere (Martinčević, 2010). Svakom se učeniku mora omogućiti pristup paleti izvannastavnih aktivnosti kako bi se svaki pojedinac mogao pronaći u svojim usmjerenim težnjama da bi se osjećao zadovoljno, vrijedno i ispunjeno samopoštovanjem. Treba mu se omogućiti samostalan izbor aktivnosti kako bi kroz unutarnje zadovoljstvo slobodno uživao i na taj način prirodnije samoinicijativno napredovao i razvio se u stvaralačkom i intelektualnom smislu. Slobodom izbora izvannastavne aktivnosti svaki učenik u samoj fazi izbora već pokazuje svoje životne tendencije usmjeravanja u neke smjerove poput raznih grana umjetnosti, znanosti, ekologije, informatike, sporta i ostalih aktivnosti koje su mu dostupne. Dvosmjernom se komunikacijom između učenika i voditelja dolazi do opuštenijeg ozračja u kojem učenik može lakše napredovati u usporedbi s

atmosferom straha i dosade. Učenik često bira izvannastavne aktivnosti u kojima je okružen prijateljima, što uvelike djeluje na sve sudionike na način da pozitivnim odgojno-obrazovnim ozračjem motivira, olakšava i uljepšava tijek same aktivnosti. Pozitivno ozračje i dobra atmosfera olakšavaju u razvijanju kompetencija koje imaju veliko značenje kod prenošenja u nastavu i nastavne aktivnosti.

„Među značajnije kompetencije učenika danas se ubrajaju znanja, vještine i stavovi u okviru građanskoga odgoja i obrazovanja:

- aktivno i učinkovito sudjelovanje u razvoju demokratskih odnosa u školi, lokalnoj zajednici i društvu,
- razvoj vlastitoga identiteta, bolje upoznavanje drugih te senzibiliziranje i osvješćivanje za rješavanje globalnih problema na načelima demokracije, posebice pravednosti i mirotvorstva.“(Mlinarević i Nemet, 2012:196).

Kako bi moglo doći do razvoja navedenih kompetencija, jedan je od temeljenih preduvjeta slobodno vrijeme. Nažalost, učenici često zbog preopterećenosti nastavnim programom nisu u mogućnosti sudjelovati u izvannastavnim aktivnostima.

2.4. IZVANNASTAVNE GLAZBENE AKTIVNOSTI

Kao i sve izvannastavne aktivnosti, i glazbene aktivnosti doprinose odgoju učenika. Osim toga, one oblikuju glazbeni ukus i izričaj te naglašavaju aspekte glazbene umjetnost. U nižim razredima osnovne škole glazbene aktivnosti također potiču i pozitivne emocije, osjećaj pripadnosti i zajedništva (Proleta i Svalina, 2011). Izvannastavne su glazbene aktivnosti organizirane i u svrhu kvalitetnog provođenja slobodnog vremena. Po organizaciji, one se razlikuju od redovite nastave s obzirom na različito ustrojstvo razrednih odjela (učenici različitih razreda i dobi). Smatraju se i jednim od najizazovnijih izvannastavnih aktivnosti. To je ponajviše iz razloga što učenici moraju usvojiti određena znanja i vještine iz glazbenog odgoja, a koje su naprednije od onih u nastavnim aktivnostima. U svladavanju tih vještina i znanja ključnu ulogu imaju sami učitelji. Provođenje glazbenih aktivnosti iziskuje zadovoljenje određenih tehničkih preduvjeta koji su specifični kada se radi o izvannastavnim aktivnostima. Škola treba osigurati, ne samo osoblje koje posjeduje

stručno znanje iz glazbenog odgoja, već i glazbene instrumente te primjerene prostorije u kojima se oni mogu koristiti.

Istraživanja su pokazala kako izvannastavne glazbene aktivnosti daju doprinos (Šulentić Begić i Begić, 2019):

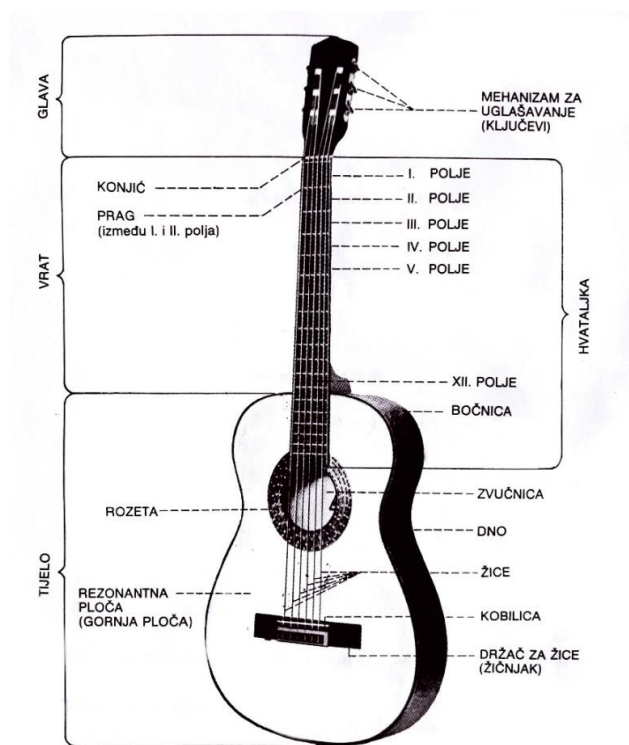
- fizičkom i psihičkom zdravlju,
- koordinaciji i motorici,
- socijalnim vještinama i samopouzdanju,
- boljoj organizaciji vremena,
- koncentraciji,
- uspješnom prevladavanju napetosti i stresa.

Sve su aktivnosti, pa tako i izvannastavne glazbene aktivnosti, organizirane u svrhu ispunjavanja učenikovoga slobodnoga vremena. Kako bi se slobodno vrijeme kvalitetno iskoristilo, odgojno-obrazovna je uloga škole dužna organizirati različite izvannastavne aktivnosti u koje se učenici uključuju prema osobnim afinitetima (Šulentić Begić i Begić, 2019). U slučaju glazbenih aktivnosti to je moguće kroz pjevački zbor, grupno muziciranje, individualno sviranje instrumenta, solo pjevanje, glazbenu slušaonicu, glazbeno stvaralaštvo, skladanje pjesama, plesnu grupu/ritmiku, folklornu grupu, glazbene projekte i sl. (Begić, Begić i Grundler, 2016). Posebno je važno potaknuti glazbeno darovitu djecu na sudjelovanje u izvannastavnim aktivnostima. Rano je otkrivanje te sposobnosti gotovo jednako važno kao i sama sposobnost. Glazbeno darovitu djecu treba uočiti i uputiti ih na sudjelovanje u glazbenim aktivnostima kako bi došlo do maksimalnog razvoja njihove glazbene sposobnosti. To je moguće preko ispitivanja osjećaja za ritam, intonaciju, melodiju te reagiranja na glazbu (Šulentić Begić, 2018). Jedan je od ciljeva nastave glazbe na svim razinama obrazovanja i estetski odgoj učenika. Sposobnost estetskog procjenjivanja glazbe uključuje osjetljivost na umjetničku kvalitetu djela i njegove izvedbe (Dobrota i Sabljčić, 2017). Prije svega, učenik treba imati zanimanje za glazbu. To je zanimanje moguće pobuditi i samim slušanjem glazbe u redovitoj nastavi glazbene kulture (Vidulin, Plavišić i Žauhar, 2020). Za učenike koje zanima sviranje gitare, s ciljem kvalitetnog provođenja slobodnog vremena, odgojno-obrazovna uloga škole dužna je organizirati različite izvannastavne aktivnosti vezane uz gitaru, a u koje se učenici uključuju prema osobnim afinitetima.

3. GITARA U IZVANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA

Instrument gitare u cijelom je svijetu jedan od najpopularnijih i najrasprostranjenijih instrumenata današnjice. Zbog svojih se zvučnih sposobnosti koristi u svim glazbenim žanrovima. Svira se na razne načine i zbog toga ima različite uloge u skladbama i pjesmama. Instrument ima bogatu tradiciju i važan je dio razvoja glazbe kakvu danas poznajemo. U izvannastavnim je aktivnostima najviše zastupljena klasična gitara. Riječ je o gitari s najlonskim žicama koje su mekše od metalnih, stoga i pogodnije za učenje najmlađim uzrastima. Gitara je žičano trzaće glazbalo iz porodice lutnja s prečnicama na hvataljci. Zabilježeni su mnogi oblici glazbala i različiti načini proizvodnje zvuka, a moderna klasična gitara ima šest žica i drvenu rezonantnu kutiju s udubinama postrance i ravnom poledinom. Podrijetlo gitare nije sasvim razjašnjeno, a pretpostavlja se da potječe od starogrčke kitare ili pak starih mezopotamskih ili egipatskih dugovratih lutnja, prenesenih u Europu akulturacijom arapskih verzija glazbala. Europski su početci gitare zabilježenju XV. stoljeću, iz doba renesanse u Španjolskoj gdje se javlja i srodni oblik vihuela da mano. Španjolska renesansna gitara bila je znatno manja od moderne, imala je četiri žice ugođene u tercama i kvartama, a upotrebljavala se sve do XIX. stoljeća. Usporedno se koristila i peterožična gitara, popularnija u Italiji i Francuskoj tijekom baroknoga razdoblja. Šesterožična se verzija bliska modernoj gitari postupno počela afirmirati od druge polovice XVIII. stoljeća, da bi u drugoj polovici XIX. stoljeća dobila u Španjolskoj svoje današnje standardne dimenzije i oblik. U XIX. i XX. stoljeću ustanovljeno je i više inačica klasične gitare što variraju brojem vratova i žica, a upotrebljavaju se u folklornoj i zabavnoj glazbi latinske Amerike, Afrike, Rusije i pacifičkog područja. Od 1950-ih uvelike se koristi električna gitara u gotovo svim oblicima zabavne glazbe, a na njoj se zvuk proizvodi pretvorbom akustičkog impulsa pomoću tzv. pickupa u električni, koji se potom širi vanjskim pojačalom i zvučnicima. Istaknuti skladatelji glazbe za gitaru solo ili u komornim sastavima te gitaristički virtuozni bili su na prijelazu iz XVIII. u XIX. stoljeće J. F. M. Sor i M. Giuliani. Gradnju je glazbala u XIX. stoljeću znatno unaprijedio Antonio de Torres Jurado. Posebno je istaknutu ulogu u promicanju gitaristike u XX. stoljeću odigrao španjolski virtuoz A. Segovia y Torres, čijom je zaslugom klasična gitara postala cijenjenim koncertnim glazbalom za koje je niz djela napisao velik broj skladatelja, od kojih su najistaknutiji J. Turina, J. Rodrigo, M. Castelnuovo-Tedesco, Manuel Ponce, H. Villa-Lobos, D. Milhaud, F. Poulenc i dr., sve do avangardista A. Schönberga i P. Bouleza. U Hrvatskoj se u XIX. stoljeću istaknuo kao

skladatelj djela za gitaru i virtuoz I. Padovec, dok su u XX. stoljeću za gitaru posebno uspješno skladali B. Papandopulo, S. Šulek, B. Bjelinski, D. Detoni, M. Miletić, M. Ruždjak, F. Parać, Z. Juranić i dr. Istaknuti su hrvatski gitaristi D. Petrinjak, István Römer, Goran Listeš, Petrit Čeku i dr., a u Zagrebu od 1984. vrlo uspješno djeluje Zagrebački gitarski trio (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, 2020). Drvo je zbog svoje dostupnosti i mogućnosti rezoniranja najčešći materijal od kojeg se prave gotovo svi dijelovi gitare. Osnovni su dijelovi gitare glava, vrat i tijelo. Na glavi se nalaze ključevi koji služe za ugađanje napetosti žica koje se protežu od glave sve do držača za žice koji je smješten na rezonantnoj gornjoj ploči tijela gitare. Klasična gitara najčešće ima devetnaest polja koja su omeđena pragovima koji su postavljeni duž hvataljke na vratu. Pritiskom se žice između pragova skraćuje dužina žice pa se na taj način mijenja visina tonova. Modernije gitare često imaju i više polja. Tijelo se gitare sastoji od gornje ploče, donje ploče (dno) i bočnih ploča (bočnica). Na gornjoj ploči tijela gitare postoji otvor koji se zove zvučnica, a okružuje ga tradicionalni ukrasni crtež rozeta. Iako su građom manji, jedni su od najbitnijih dijelova gitare konjić i kobilica zato što o njima ovisi koliko će žice biti udaljene od visine pragova, najčešće oko dva do tri milimetra (slika 2).

Slika 2. Klasična gitara
Šegula i Peručić, 1993

3.1. TEHNIČKE SMJERNICE ZA SVIRANJE GITARE

Za lakše je svladavanje tehnike sviranja gitare instrument potrebno držati na ispravan način. Gitara se svira sjedeći na ravnoj stolici koja ne sadrži naslon za ruke. Za ispravan je položaj tijela kod sviranja potrebna dodatna klupica koja se stavlja pod lijevu nogu kako bi omogućila lakši pristup lijeve ruke k hvataljci vrata. Kao zamjenu se za klupicu može koristiti držač gitare gitano pa su tada obje noge na tlu, a gitano podiže instrument u razinu pravilnog položaja držanja (Šegula i Peručić, 1993). Gitara se postavlja tako da se bočnom stranom instrumenta postavlja na bedro lijeve noge, rubom se dna pri kraju tijela oslanja na bedro desne noge, a zatim se naslanja na izvođača. Gitaru treba postaviti tako da se vrat gitare podigne toliko da dosegne razinu glave izvođača i mora se sjediti što uspravnije, a težište izvođača mora biti malo nagnuto prema naprijed kako se gitara ne bi previše pomicala (slika 3).

Slika 3. Pravilan položaj sjedenja i držanja gitare

Izvor: <https://mayfairclub.ru/bs/igra-na-gitare-v-gorizontalnopolozhenii-pravilnaya-posadka-i-postanovka-ruk/> (25. kolovoza 2020.)

Zvuk se gitare dobiva trzanjem žice koja potom titra i odašilje određene frekvencije tona. Desna ruka mora biti postavljena tako da se podlaktica nasloni na gornji rub tijela gitare. Desno se rame ne smije podizati i ne smije biti ukočeno. Mora biti opušteno kako bi ruka mogla ostati u prirodnom položaju preko tijela gitare, a podlaktica ne smije kliziti s ruba tijela prema donjem dijelu gitare.

S preduvjetom da je ruka u pravilnom položaju, šaka i prsti moraju biti smješteni iznad otvora, a zglob šake podignut od tijela i blago zaobljen prema gitari kako bi se prstima moglo ravnomjerno trzati (slika 4).

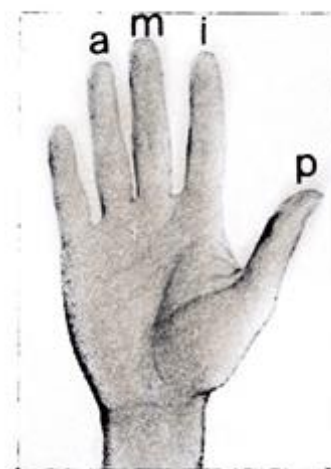

Slika 4. Pravilan položaj desne ruke

Izvor: <https://www.thisisclassicalguitar.com/right-hand-technique-for-classical-guitar/> (10. rujna 2020.)

Prsti desne ruke nazivaju se: *p* za palac, *i* za kažiprst, *m* za srednji prst i *a* za prstenjak (slika 5).

p (+) = palac (lat. pollex)
i (.) = kažiprst (lat. index)
m (..) = srednjak (lat. medius)
a (...) = prstenjak (lat. anularius)

Slika 5. Oznake za prste desne ruke

Izvor: Spiller, 1985:15

Kod klasične se gitare pri trzanju desne ruke ne koristi mali prst zbog svoje slabije muskulature. Načini su trzanja prstima desne ruke *apojando*¹ i *tirando*² (Šegula i Peručić, 1993). Te se dvije tehnike izmjenjuju ovisno o tome koja se boja tona želi postići. Trzati se može samo prstom, ali i uz uporabu dugih noktiju³, zbog čišćeg i snažnijeg tona te mogućnosti bržeg trzanja brzih izmjena. Neke od tehnika trzanja desnom rukom su: *tremolo*, *arpeggio*, *pizzicato*, *ponticcelo*, *sul tasto*, *portato*, *staccato*. U desnoj se ruci ton može dobiti tehnikom *tambora*⁴ i tehnikom *rasgueado*. Gitara se može koristiti i kao perkusijski instrument te se udara na različitim vrstama udarca na određenim točkama po tijelu gitare. Ovisno o vrsti gitare (klasična, električna, akustična), neki dijelovi instrumenta mogu biti drugačiji. Gitare mogu varirati po broju žica. Često se dodaje sedma žica na kojoj je smješten ton h. Žice se na gitarama mogu ugađati u različitim postavkama. Prstima se lijeve ruke pritišću žice između pragova na hvataljci pa se na taj način skraćuje dužina žice, čime se dobije različita visina tonova. Prstom se pritišće u polje neposredno pokraj praga i dovoljno čvrsto da se dobije čist ton, a kako bi se to omogućilo, potrebno je pravilno postaviti lijevu ruku i prste. Ruka se savija u laktu, a palac se postavlja na sredinu pozadine vrata na sredini širine. Ostali prsti moraju biti pravilno savijeni i postavljeni iznad žica (slika 6).

Slika 6. Položaj lijeve ruke s prednje strane vrata
Izvor: Spiller, 1985:22

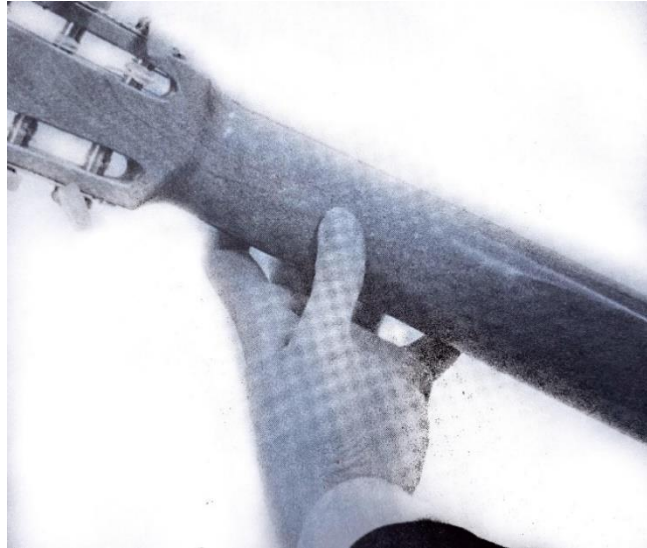
1 Način trzanja žice prstom desne ruke s naslonom na susjednu žicu.

2 Način trzanja žice prstom desne ruke bez naslona na susjednu žicu.

3 Trzanje je noktima specifično za *flamenco* stil sviranja gitare. Nokat mora biti duži od prsta oko milimetar i mora se posebno oblikovati.

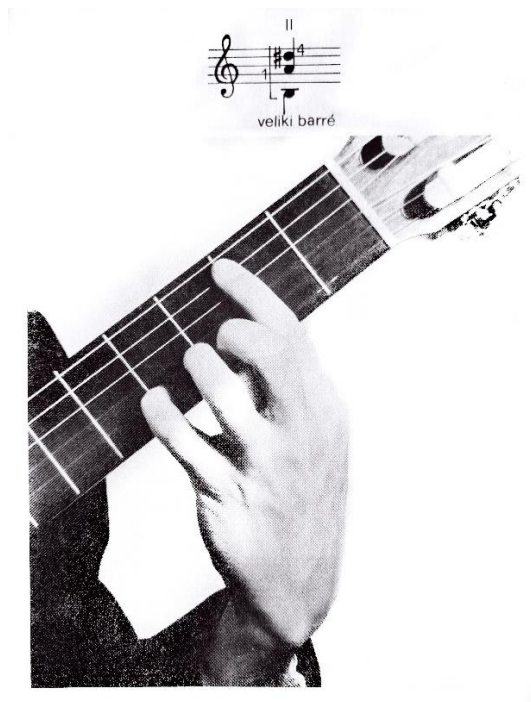
4 Tambora - udaranje dužinom prsta od žice.

Dlan mora biti postavljen u ravnini s hvataljkom, a zglob šake izbočen kako unutrašnjost dlana ne bi dodirivala žice. Prste se lijeve ruke (pod pretpostavkom da je osoba dešnjak) označava s brojevima: 1 za kažiprst, 2 za srednji prst, 3 za prstenjak i 4 za mali prst. Palac se koristi kao oslonac i otpor sa stražnje strane vrata (slika 7).

Slika 7. Položaj držanja lijeve ruke sa stražnje strane vrata
Izvor: Spiller, 1985:21

Lijeva ruka mora biti postavljena u određenom pravilnom položaju i koristi se tehnikama legato, portamento, glissando, tapping, vibrato, barré. Za različite vrste gitara postoje i dodatne tehnike sviranja, ali ove su jedne od osnovnih koje se protežu kroz tehničke smjernice sviranja svih vrsta. Arpeggio je način izvođenja akorda u kojem tonovi slijede jedan za drugim kao na harfi. Tempo izvođenja ovisi o trajanju nota. Na gitari se arpeggio većinom izvodi tako da se dublje tonove trza p prstom i zatim se kontinuirano nastavlja svirati i-m-a prstima i obrnuto. Ako akord nije pisan notama rastavljeno, onda se arpeggio označava ispred akorda vijugavom crtom. Barré je poprečan hvat prstom, najčešće prvim, preko dvije žice ili više, čime se stvara umjetno sedlo potrebno za izvedbu nekog dvoglasa ili nekog višeglasa i za savladavanje težih tonaliteta. Rimska brojka iznad barré (slika 8) označava polje na kojem se barré pritisne (Đuga, 1993).

Slika 8. Primjer za veliki barré

Izvor: Spiller, 1985:65

Portamento je način izvođenja tonova na gitari pri kojemu se povlače nekim prstom lijeve ruke po istoj žici za jedno ili više polja, uzlazno ili silazno. Sljedeći se ton izvodi uobičajeno, trzanjem desne ruke. Portamento se označava ravnom crtom između dviju nota, dvoglasa ili akorda. U portamentu se usputni tonovi gotovo uvijek čuju. Portamento se često koristi za dvoglasno i troglasno sviranje, pogotovo u pomacima troglasnih i četveroglasnih akorda. Pri tome nastojimo da bar jedan od prstiju ostane na istoj žici (Đuga, 1993). Tremolo je jedna od zahtjevnijih vrsta trzanja na gitari, tj. brzo ponavljanje istog tona sa različitim prstima.

3.2. ORGANIZACIJA SVIRANJA GITARE

Jedan od oblika organiziranja izvannastavnih aktivnosti sviranja gitare tečajevi su sviranja gitare. Tečajeve mogu organizirati školske i obrazovne ustanove, ali i različite udruge, centri, institucije, itd. U pravilu se na tečajeve primaju svi prijavljeni polaznici bez polaganja prijemnog ispita. Razlikuju se individualni i grupni tečaji sviranja. Karakteristika je individualnih tečajeva rad jednog nastavnika s jednim učenikom. Svrha je individualnih tečajeva, između ostaloga, naučiti učenika kako samostalno vježbati i učiti svirati gitaru. Individualni tečajevi imaju određene

prednosti naspram grupnih. Proces se učenja odvija prema individualnim fiziološkim i psihičkim mogućnostima učenika. Brzina i efikasnost tog procesa, osim o tim individualno postojećim pretpostavkama, ovisi i o stvaranju povoljnih uvjeta, primjerenoj motivaciji, izboru i vrednovanju glazbenog sadržaja, izboru prave metode i načina vježbanja i sl. (Šulentić Begić i Begić, 2019). Osim navedenog, u individualnoj nastavi učenik uvijek može dobiti prilagođeni program, a nastavnik može detaljnije pratiti napredak pojedinca nego grupe te individualnim pristupom u većoj mjeri zadovoljiti potrebe učenika. To znači da bi i napredak kod individualnih tečajeva sviranja gitare mogao biti veći nego kod grupnih. Kod individualnih tečajeva sviranja do izražaja dolazi interakcija između nastavnika i učenika. To je posebno zastupljeno kod suvremenog načina organiziranja glazbene nastave gdje je naglasak s uloge nastavnika prebačen na učenika. To znači da nastavnici nastavu usmjeravaju prema svojim učenicima te im se prilagođavaju. Oblikovanje glazbenih izvedbi i cijeli nastavni proces temelje se na dijalogu, dok vlastite ideje nastavnika služe samo kao polazna točka za njihovo vlastito stvaranje glazbenih iskustava. To rezultira većom samostalnošću učenika, kreacijom nastavnih sadržaja i, što je možda i najbitnije, većom motivacijom za učenje sviranja gitare (Škojo i Sabljarić, 2020).

U današnje su vrijeme, općenito u nastavi, moguće dvije strategije poučavanja. Prva je nastava usmjerena na učitelja (učitelj predaje, demonstrira, a učenici sjede, slušaju i gledaju, primaju i pamte, reproduciraju zapamćeno te zaključno pokazuju koliko su zapamtili i zadržali od zapamćenog). Kod druge je strategije nastava usmjerena na učenike (učenici rješavaju probleme, istražuju, analiziraju, razgovaraju, vrednuju, konstruiraju i sl.) (Slavić i Matić, 2016). Kod individualnih je tečajeva sviranja gitara nastava u većoj mjeri (ili bi to tako trebalo biti) usmjerena na učenike. U nastavi sviranja gitare učenik treba biti aktivan. Jedan je od ciljeva i individualnih i grupnih tečajeva gitare naučiti učenika kako samostalno vježbati kod kuće. Princip je rada tečajeva da učenik skladbe koje je svirao, odnosno upoznao s nastavnikom na nastavi, samostalno vježba kod kuće. Kod individualnih je tečajeva karakteristika i pružanje povratnih informacija učeniku o njegovom vlastitom napretku, u skladu s kojim je moguće kreirati individualizirane nastavne materijale. Također, individualnu nastavu označava i vremenska fleksibilnost s obzirom da se učenik s nastavnikom može lakše samostalno dogovoriti o terminu nastave, nego što je to slučaj kod grupnih tečajeva (Šulentić Begić i Begić, 2019). Kod individualnih je tečajeva sviranja gitare nastavnikova uloga mentorska, odnosno, nastava instrumenta pripada strategiji mentorskog rada.

„Mentorski rad kao strategija i pojam u širem smislu splet je međusobno povezanih oblika i metoda rada koje, uz odgovarajuću tehničko-tehnološki potporu, omogućuju stalnu stručno-pedagošku i drugu potporu subjektima odgoja i obrazovanja“ (Slavić i Matic, 2016:251). Nastavnik-mentor treba osigurati najpovoljnije uvjete za učenje i napredovanje svakog učenika. Koriste se različite metode koje najbolje odgovaraju predznanju učenika, individualnim sposobnostima i željenom obrazovnom ishodu te se daje velika podrška učeničkoj autonomiji (Škojo i Sabljar, 2020).

Kod grupnih tečajeva program nastave treba biti prilagođen tako da polaznici budu sličnih predznanja te slične dobi. Samim time, jasno je da je grupne tečajeve sviranja gitare složenije organizirati. Međutim, i takav oblik učenja ima svoje prednosti. Grupni rad obično podrazumijeva opušteniju atmosferu te nekim učenicima može biti zabavniji. Iako nastavnik ne može biti posvećen učeniku jednako kao i u individualnom radu, učenici mogu međusobno surađivati, pomagati si i učiti jedni od drugih. Dakako, grupnom nastavom, ukoliko je dobro izvedena, nastavnik za jednako vremena znanje ili poruke može prenijeti većem broju učenika, odnosno polaznika. Nadalje, grupnim je tečajevima ponekad bolje učiti osnove, a daljnji razvoj nastaviti s individualnim tečajevima. Također, to može biti i prilika da učenici saznaju odgovara li im instrument gitare i pronalaze li se u učenju sviranja.

Mnoge obrazovne institucije, posebno privatne (npr. privatne glazbene škole, privatna učilišta i sl.) nude tečajeve sviranja gitare. Javne glazbene škole u pravilu ne nude tečajeve, već klasičnu glazbenu nastavu i poduku koja je više formalnog karaktera. Institucije često osiguravaju sve potrebno za polaznika (instrumenti, materijali s primjerima, audio i video zapisi, itd.). Na tržištu su u ponudi različiti tečajevi, pa tako postoje i cjelogodišnji glazbeni tečajevi s individualnom nastavom. Cjelogodišnji su glazbeni tečajevi s individualnom nastavom namijenjeni svim dobnim skupinama.

Još jedan od oblika izvannastavnih aktivnosti sviranja gitare mogu biti i glazbene radionice. One se mogu organizirati i unutar obaveznog školovanja, a ne samo u okviru glazbene škole. Razlika između tečajeva i radionica je ta što radionice obično traju kraće i polaznike samo upućuju u mogućnosti gitare, glazbene izričaje, tehnike sviranja, itd. Primjer kada se takve radionice mogu

organizirati svjetski je Dan glazbe koji se obilježava 21. lipnja svake godine. U pravilu, glazbene se radionice organiziraju grupno, no za manji broj polaznika.

Konačno, sviranje može biti zastupljeno u različitim oblicima. Vještina se sviranja gitare stječe godinama kroz svakodnevno vježbanje i kontinuirano pohađanje satova gitare. U glazbenim je školama obavezno uz satove gitare polaziti i nastavu *solfeggia*. Program u osnovnoj glazbenoj školi traje šest godina i nastavlja se srednjom glazbenom školom (po želji učenika) od četiri godine, što je preduvjet za daljnje školovanje na glazbenim akademijama i institutima. Prvo je potrebno usvojiti osnovne tehnike sviranja kako bi učenik mogao i samostalno vježbati kod kuće. Kroz dobro poznavanje tehnike učenik lakše dolazi do bolje i kvalitetnije glazbene interpretacije i doživljaja. Pomoću teorijskih se predmeta (*solfeccio*) i znanja u didaktičkom i tehničkom smislu upotpunjuje poznavanje teorije glazbe koja potpomaže boljem razumijevanju sviranja. Pomoću tog znanja, naoko teški problemi, rješavaju se puno lakše i brže. Kada je riječ o instrumentu gitare, u hrvatskim je javnim školama zasada od vrsta gitara zastupljena samo klasična gitara, dok je u nekim privatnim školama nastava i poduka organizirana i za neke modernije vrste gitara, kao što je električna. U smislu su glazbenog odgoja i napretka u sviranju instrumenta jako važni javni nastupi koji su ujedno i dio kurikuluma u glazbenim školama. S obzirom da sviranje gitare uključuje duga razdoblja usmjerene pozornosti, svakodnevno vježbanje, čitanje glazbene notacije, pamćenje drugih glazbenih cjelina, učenje o različitim glazbenim strukturama, tehničke vještine, izražavanje emocija, i dr., izvjestan je i pozitivan utjecaj kombinacije tih iskustava na kognitivne funkcije, posebno tijekom djetinjstva (Šulentić Begić i Begić, 2019:353). Iz toga proizlazi još veća važnost organizacije rada svih izvannastavnih glazbenih aktivnosti, pa tako i sviranja gitare.

4. ZAKLJUČAK

Izvannastavnim se aktivnostima ostvaruje čitav niz različitih ciljeva i zadataka. One su jedan od organiziranih oblika provođenja slobodnog vremena učenika. Zadovoljavaju i obrazovne i odgojne potrebe učenika i često ostvaruju ciljeve koji se u redovnoj nastavi zbog različitih razloga ne uspijevaju realizirati. Kod izvannastavnih su aktivnosti naglašene uloge i učitelja i učenika, stoga je potrebna njihova interaktivnost.

Kao jedna se od vrsta izvannastavnih aktivnosti javljaju i glazbene izvannastavne aktivnosti. Kao i većina drugih aktivnosti, i one se razlikuju od redovite nastave po različitom ustrojstvu razrednih odjela (učenici različitih razreda i dobi). Glazbene su aktivnosti jedne od najizazovnijih izvannastavnih aktivnosti jer učenici moraju usvojiti mnogo naprednija znanja i vještine nego u nastavnom glazbenom odgoju. Gitara je jedan od najpopularnijih i najrasprostranjenijih instrumenata u današnje vrijeme te je zastupljena u izvannastavnom glazbenom odgoju.

Postoje različiti načini organiziranja izvannastavnih aktivnosti sviranja gitare. Najzastupljenija je glazbena obuka u javnim ili privatnim glazbenim školama koja predstavlja zasebnu odgojno-obrazovnu vertikalnu. Osim toga, postoje i drugi načini organiziranja, kao što su tečajevi sviranja i radionice. U svim su oblicima aktivnosti zastupljeni i grupni i individualni način podučavanja, od kojih svaki posjeduje određene posebnosti. Bez obzira o načinu izvođenja nastave, sviranje gitare, uz stjecanje glazbenih kompetencija, ima pozitivan učinak na poboljšanje drugih, neglazbenih kompetencija učenika. Iz toga proizlazi i velika važnost te glazbene aktivnosti.

LITERATURA

1. Begić, J.; Begić, A.; Grundler, E. (2016). Glazbene aktivnosti učenika kao protuteža negativnim utjecajima današnjice. URL: <http://www.uaos.unios.hr/artos/index.php/hr/clanci-i-eseji/begic-sulentic-a-begic-a-grundler-e-glazbene-aktivnosti> (23. kolovoza 2020.)
2. Dobrota, S.; Sabljčić, M. (2017). *Glazbene preferencije učenika osnovne škole prema klasičnoj glazbu u parnim i neparnim mjerama*. Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku, str. 89-102.
3. Đuga, E. *Škola za gitaru 2 – udžbenik za II. razred osnovne glazbene škole*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Google stranica: Sve o gitarama. URL: <https://sites.google.com/site/sveogitarama/> (23. kolovoza 2020.)
5. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 9. 9. 2020. URL: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22100> (3. rujna 2020.)
6. Jakovljević, M.; Radman Peša, A.; Čovo, P. (2012). Integrativni organizacijski model kreativnosti i inovativnosti (OMKI): Primjenjivost na srednja i mala poduzeća u Republici Hrvatskoj. *Ekonomska misao i praksa* (1), str. 23-44.
7. Martinčević, J. (2010). Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole. *Život i škola* 56 (24), str. 19-34.
8. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006). *Nastavni plan i program za osnovne škole*. Zagreb: Republika Hrvatska.
9. Mlinarević, V.; Brust Nemet, M. (2012). *Izvannastavne aktivnosti u školskom kurikulumu*. Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku.
10. Myfairclub. Sviranje gitare u vodoravnom položaju. Ispravno sjedenje i pozicioniranje ruku pri sviranju gitare. Držite gitaru dok sjedite. URL: <https://mayfairclub.ru/bs/igra-na-gitare-v-gorizontalnopolozhenii-pravilnaya-posadka-i-postanovka-ruk/> (26. kolovoza 2020.)
11. Narodno učilište – ustanova za obrazovanje i kulturu u Rijeci. Glazbeni tečajevi. URL: <http://www.nar-uciliste.hr/glazbeni-tecajevi/> (5. rujna 2020.)

12. Proleta, J.; Svalina, V. (2011). Odgojna uloga izvannastavnih aktivnosti. *Život i škola* 52 (26), str. 134-152.
13. Slavić, A.; Matić, D. (2016). Strategija mentorskog rada. *Školski vjesnik* 65 (Tematski broj), str. 249-259.
14. Spiller, F. (1985). *Škola za klasičnu gitaru*, I. stupanj. Zagreb: naklada autora.
15. Svitalina, V.; Bistrović, K.; Peko, A. (2016). Izvannastavne glazbene aktivnosti. *Napredak* 157 (1-2), str. 71-89.
16. Šegula, T.; Peručić, M. (1993). *Škola za gitaru 1 – udžbenik za I. razred osnovne glazbene škole*. Zagreb: Školska knjiga.
17. Škojo, T. (2016). Glazbene preferencije učenika kao polazište za realizaciju izvannastavnih aktivnosti u strukovnim školama. *Život i škola* 62 (2), str. 167-184.
18. Škojo, T.; Sabljar, M. (2016). *Interakcija nastavnika i učenika u nastavi instrumenta*. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku; Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima, 2020. str. 132-146
19. Šulentić Begić, J. (2018). *Utjecaj nasljeđa, okoline i pravodobnog otkrivanja na razvoj glazbenih sposobnosti djece*. Osijek: Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, str. 33-49.
20. Šulentić Begić, J.; Begić, A. (2019). Sviranje kao izvannastavna i školska aktivnost. URL: [https://www.bib.irb.hr/998482/download/998482.CROSBI -
_SVIRANJE_KAO_IZVANNASTAVNA_I_IZVANKOLSKA_AKTIVNOST.pdf](https://www.bib.irb.hr/998482/download/998482.CROSBI_-_SVIRANJE_KAO_IZVANNASTAVNA_I_IZVANKOLSKA_AKTIVNOST.pdf) (23. kolovoza 2020.)
21. Šulentić Begić, J.; Begić, A. (2019). Zašto volim svirati? Individualni tečaj sviranja kao izvanškolska aktivnost. *Međunarodna znanstvena konferencija DIDAKTIČKI IZAZOVI III: didaktička retrospektiva i perspektiva KAMO I KAKO DALJE?*, str. 132-133.
22. This is Classical Guitar (2013). Lesson: Right Hand Position for Classical Guitar. URL: <https://www.thisisclassicalguitar.com/right-hand-technique-for-classical-guitar/> (10. rujna 2020.)
23. Valjan Vukić, V. (2013). Slobodno vrijeme kao „prostor“ razvijanja vrijednosti u učenika. *Magistra Jadertina* 8 (1), str. 59-73.

24. Valjan Vukić, V. (2016). Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti učenika – višestruke perspektive. *Školski vjesnik* 65 (1), str. 33-57.
25. Vidulin, S.; Plavšić, M.; Žauhar, V. (2020). *Spoznano-emocionalno slušanje glazbe u školi*. Pula: Muzička akademija u Puli.
26. Vidulin-Orbanić, S. (2008). Poticanje individualnog razvoja učenika izvannastavnim glazbenim aktivnostima. *Tonovi* 52, 85-91.